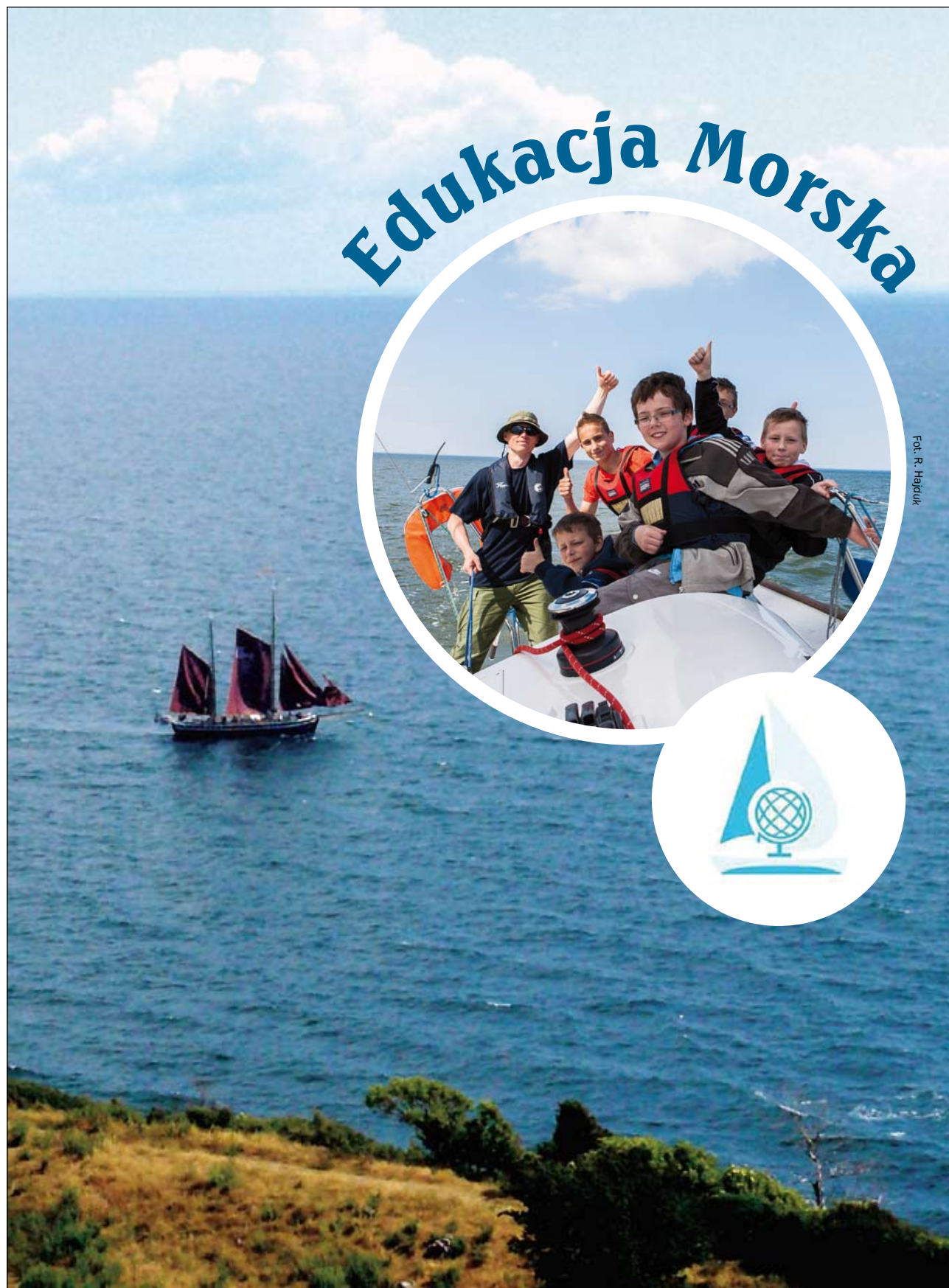

Edukacja Morska

Fot. R. Hajduk

Fot. R. Hajduk

Fot. R. Hajduk

Fot. R. Hajduk

Fot. R. Hajduk

Złap wiatr w pomorskie żagle wiedzy

oprac. Małgorzata Bukowska-Ulatowska
w oparciu o materiały
Departamentu Edukacji i Sportu Urzędu
Marszałkowskiego Województwa
Pomorskiego oraz Fundacji Navigare

Projekt „**Pomorskie – dobry kurs na edukację. Kształtowanie kompetencji kluczowych uczniów w regionie poprzez edukację morską**” realizowany jest

przez Departament Edukacji i Sportu Urzędu Marszałkowskiego Województwa Pomorskiego w partnerstwie z Fundacją Navigare (działania na rzecz szkół podstawowych) oraz Ligą Morską i Rzeczną (w zakresie gimnazjów). Przedsięwzięcie, współfinansowane ze środków Unii Europejskiej, zaplanowano na lata szkolne 2012/2013 oraz 2013/2014. Projekt obejmuje łącznie co najmniej 10 000 uczniów klas V z ponad 200 szkół podstawowych województwa pomorskiego oraz co najmniej 2 000 uczniów klas II z ponad 20 gimnazjów z subregionu nadwiślańskiego. Celem projektu jest kształtowanie kompetencji kluczowych uczestniczących w nim uczniów poprzez realizację programów rozwojowych w obszarze edukacji morskiej, a także rozwijanie umiejętności wykorzystania w praktyce wiedzy nabytej w szkole oraz zwiększenie świadomości i poczucia tożsamości regionalnej dzieci i młodzieży z Pomorza.

Rzecz w tym, aby uczniowie z Pomorza nie poznawali morza jedynie poprzez plaże w Jelitkowie, Brzeźnie, Ustce, Łebie czy na półwyspie Helskim.

Mieczysław Struk, Marszałek Województwa Pomorskiego

W pracy z każdą grupą wiekową zaplanowano odmienne, bardzo urozmaicone formy aktywności. I tak, gimnazjaliści realizują:

- » ścieżkę edukacji morsko-rzecznej (min. 6 godzin zajęć dydaktycznych w roku szkolnym, przeprowadzonych podczas obowiązkowych zajęć klasowo-lekcyjnych w ramach realizacji podstawy programowej lub jako zajęcia pozalekcyjne zorganizowane przez szkołę, w oparciu o Program Edukacji Morsko-Rzecznej);
- » dodatkowe zajęcia pedagogiczno-psychologiczne oraz doradztwa edukacyjno-zawodowego (łącznie 4 godziny dla każdej grupy uczniów);
- » dwudniowe praktyczne zajęcia morsko-rzeczne (realizowane m.in. na Zalewie Wiślanym, w Kątach Rybackich i porcie w Gdańsku).

Uczniowie szkół podstawowych, realizujący Pomorski Program Edukacji Morskiej, uczestniczą w:

- » dodatkowych zajęciach pozalekcyjnych prowadzonych metodą projektu (8 spotkań po 2 godziny lekcyjne dla każdej z grup uczniów);
- » wyjazdowych warsztatach edukacyjnych;
- » jednodniowych praktycznych zajęciach żeglarskich;
- » dodatkowych zajęciach pedagogiczno-psychologicznych (2 godziny dla grupy).

Dodatkowo, piątoklasiści mogą brać udział w edukacyjno-żeglarskich piknikach naukowych, organizowanych w różnych lokalizacjach województwa pomorskiego, a laureaci konkursu projektów uczniowskich nagradzani są udziałem w wakacyjnych obozach żeglarskich.

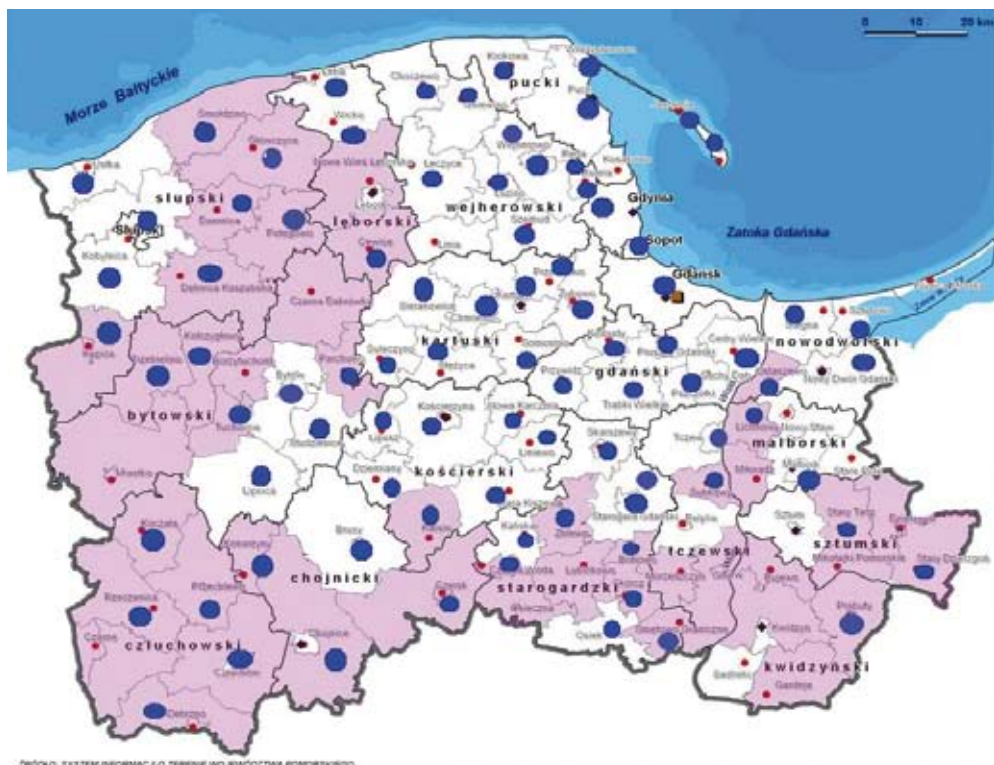
Wszystkie formy aktywności w ramach projektu odnoszą się do istotnej dla Pomorza oraz atrakcyjnej dla uczniów tematyki morskiej i żeglarskiej, a jednocześnie zakładają rozwój kompetencji kluczowych oraz stwarzają możliwość praktycznego zastosowania wiedzy i umiejętności nabytych przez uczniów.

**POMORSKI PROGRAM
EDUKACJI MORSKIEJ**

Szczegółowe informacje dot. projektu dostępne są na stronie internetowej www.edukacjamorska.pomorskie.ue

◀ Sukcesem projektu jest udział w nim uczniów szkół podstawowych z terenu całego województwa, w tym z gmin, które nie leżą bezpośrednio nad morzem.

Projekt w liczbach

– rok szkolny 2012/2013

szkoły podstawowe:

- » 227 szkół z 85 gmin województwa pomorskiego
- » 4139 uczniów klas V rozwijających kompetencje kluczowe
- » 557 szkolnych grup uczniowskich realizujących projekty podczas dodatkowych zajęć pozalekcyjnych
- » 217 nauczycieli realizujących zadania szkolnych opiekunów grup projektowych
- » 386 prac zgłoszonych do konkursu projektów uczniowskich
- » 504 uczniów nagrodzonych udziałem w wakacyjnych obozach żeglarskich

gimnazja:

- » 24 gimnazja z gmin znajdujących się w obszarze Pętli Żuław
- » 1000 uczniów klas II rozwijających kompetencje kluczowe
- » 52 klasy realizujące ścieżkę edukacji morsko-rzecznej

Jednodniowe praktyczne zajęcia żeglarskie

Jednodniowe zajęcia żeglarskie to przygoda, która dla wielu uczniów jest pierwszym spotkaniem z prawdziwym żeglarstwem. Uczestnicy spędzają cały dzień podzieleni na załogi, ucząc się, bawiąc i – oczywiście – żeglując! Podczas zajęć przygotowanych przez Fundację Navigare piątoklasiści poznają podstawy meteorologii i uczą się patrzeć na pogodę okiem żeglarza; przypominają sobie zasady udzielania pierwszej pomocy w sytuacjach, które mogą zdarzyć się w trakcie uprawiania żeglarstwa; poznają etykietę żeglarską, szanty i morskie opowieści; uczestniczą w zajęciach plastycznych o tematyce marynistycznej oraz w lekcji o linach i węzłach. Ostatnia część zajęć, wzbudzająca zwykle największą emocji, odbywa się na wodzie.

O czym warto pamiętać, przygotowując się z grupą do wyjazdu na jednodniowe praktyczne zajęcia żeglarskie?

1. Ubiór na rejs:

- » obuwie sportowe z miękką podeszwą (nie klapki czy buty typu wojskowego), dopuszczalne są sandały z zapięciem z tyłu;
- » kurtka lub płaszcz przeciwdeszczowy, czapka (z daszkiem);
- » polar lub sweter i przeciwwiatrowa kurtka (prosimy ubrać się cieplej niż ubralibyście się idąc tego dnia do szkoły);
- » prosimy o zdjęcie na czas rejsu wszelkiej biżuterii.

2. Organizator zapewnia poczęstunek dla uczestników rejsu; uczniowie mogą zabrać dodatkowy prowiant lub napoje.

3. Aparaty fotograficzne, telefony komórkowe, okulary korekcyjne i przeciwsłoneczne: należy pamiętać, że te urządzenia mogą ulec uszkodzeniu podczas rejsu; proponujemy zadbać o bezpieczeństwo sprzętu dopinając do nich pasek, łańcuszek lub smycz zabezpieczającą.

4. Na wodzie słońce szczególnie szybko i mocno opala, dlatego warto wziąć ze sobą krem ochronny z filtrem.

Nauczyciele powinni być przygotowani tak samo jak uczniowie ponieważ będą również brali udział w zajęciach na wodzie.

Piotr Kukowski, Dyrektor Zarządzający Fundacji Navigare

Fot. Out of Home

Edukacyjno-żeglarskie pikniki naukowe

W trakcie pikniku można obejrzeć z bliska łódkę, spróbować swoich sił w ciągnięciu liny, poznać zasady żeglarskiej etykiety, nauczyć się wiązać najprostsze węzły, zobaczyć podstawowe techniki ratownicze i pokaz udzielania pierwszej pomocy. Wszystko to w żeglarskiej atmosferze, przy dźwiękach szant, wśród morskich opowieści. Nieodzownym elementem pikniku jest spotkanie z autorytetem – człowiekiem, który odniósł sukces w jednej z żeglarskich dyscyplin. •

Spotykając się z Wami, uczniami szkół województwa pomorskiego, uczestnikami Programu Edukacji Morskiej, widzę w Waszych oczach tę samą pasję i ciekawość, którą czułem mając tyle lat, co Wy w tej chwili i stawiając pierwsze kroki jako żeglarz. Mam nadzieję, że będziecie dzielić ze mną pasję do żeglarstwa i kiedyś znów się spotkamy... pod żaglami, oczywiście!

Mateusz Kusznierewicz, założyciel Fundacji Navigare

Fot. Out of Home

Fot. Out of Home

Fot. Out of Home

Fot. Out of Home

Fot. Out of Home

Czy metoda projektu sprawdza się w szkole podstawowej?

Małgorzata Bukowska-Ulatowska
nauczyciel konsultant CEN,
konsultant merytoryczny
z zakresu metody projektu

Zanim odpowiem na pytanie postawione w tytule, pozwolę sobie przedstawić dwie sytuacje:

Cały zespół projektowy pracuje nad połączeniem przygotowanych wcześniej w parach i w trójkach elementów scenografii do przedstawienia. W pewnym momencie pojawia się problem: jedna z części dekoracji nie mieści się w przygotowanym dla niej miejscu. Cały zespół skupia się wokół pechowego elementu.

- Może narysować to jeszcze raz, tylko mniejsze? – proponuje jeden z uczniów.

- Nie zdążymy, za dużo roboty – odpowiada inny.

- To obetnijmy – pada kolejna propozycja.

- Wtedy nie będzie widać, co to jest – protestuje część zespołu.

- A może dokleimy kawałek tła? – proponuje kolejna osoba.

Jakby przypominając sobie o obecności nauczyciela, jeden z uczniów pyta:

- Proszę pani, mamy więcej tego granatowego brystolu?

Rozlega się dzwonek na przerwę. Uczniowie nie reagują, pochłonięci pracą w małych grupach. Dopiero przypomnienie nauczyciela, że za chwilę odjedzie ostatni szkolny autobus odrywa ich uwagę od przygotowywanych elementów makiet. Cała grupa gromadzi się nad harmonogramem działań projektowych, krótko podsumowuje efekty dzisiejszej pracy i ustala, czym będą zajmować się podczas kolejnych zajęć, zaplanowanych na przyszły tydzień.

- Proszę pana, czy moglibyśmy jutro po lekcjach pracować nad makietą? – prosi jeden z uczniów.

- Te dwie flagi, które jeszcze mi zostały do pokolorowania, dokończę w domu, dobrze? – proponuje jedna z uczennic.

- Możemy zrobić zdjęcia, żeby pokazać rodzicom, ile już przygotowaliśmy? – pytają inni członkowie zespołu.

Samodzielni, kreatywni, odpowiedzialni i zaangażowani uczniowie, do tego jeszcze dobrze współpracujący w zespole – czyżbym opisywała nauczycielski sen? Nie, odtworzyłam tu dwie z wielu podobnie pozytywnych scen, jakie z radością obserwowałam

do rozwoju i ma odwagę przekazać część decyzyjności oraz odpowiedzialności za proces edukacyjny uczącym się.

Z rozmów z opiekunami szkolnych grup projektowych oraz z obserwacji prowadzonych przez nich zajęć wynika, że wielu nauczycieli zdecydowało

Projekt edukacyjny

długoterminowe działanie polegające na rozwiązaniu złożonego zadania problemowego, realizowane przez zespół uczniów pod opieką nauczyciela; działanie wieloetapowe, na które składa się: planowanie, realizacja, publiczna prezentacja wyników oraz ocena procesu i rezultatów pracy

podczas zajęć pozalekcyjnych realizowanych w projekcie edukacji morskiej w mijającym roku szkolnym w różnych szkołach podstawowych naszego województwa. Metoda projektu nie jest oczywiście cudownym remedium na wszystkie szkolne problemy, nie należy też do najłatwiejszych metod pracy dydaktycznej, posiada jednak ogromny potencjał, który warto wykorzystywać. Projekt często pomaga uruchomić pozytywny potencjał uczniów, który do tej pory nie miał okazji ujawnić się w pełni.

Odpowiadając na pytanie postawione w tytule: metoda projektu może być z powodzeniem stosowana w pracy z różnymi grupami wiekowymi; od przedszkolaków po osoby dorosłe. Sięgają po nią nauczyciele pracujący w odmiennych środowiskach, często z uczniami o specjalnych potrzebach edukacyjnych. Metoda projektu sprawdza się wszędzie tam, gdzie nauczyciel rozumie jej najważniejsze założenia, potrafi stworzyć uczniom przestrzeń

się na pełne wykorzystanie potencjału metody projektu. Podczas zajęć pozalekcyjnych piątoklasiści realizujący projekty morskie uczyli się współpracy, prezentowania i uzasadniania własnych pomysłów, konstruktywnego wyrażania opinii, ale też rozumienia różnych punktów widzenia i osiągnięcia kompromisu w duchu wzajemnego szacunku. Rozwijała się empatia i asertywność, budowała samoświadomość i poczucie własnej tożsamości.

Często po raz pierwszy w swoim życiu uczniowie musieli zmierzyć się z zadaniem długoterminowym, które wymagało od nich wyznaczenia celu, zaplanowania działań, a następnie konsekwencji i determinacji, ale też elastyczności podczas realizacji przedsięwzięcia. Takie doświadczenie rozwijało umiejętności organizacyjne, a także aktywność i kreatywność. Kształtowała się postawa odpowiedzialności, zaangażowania i wytrwałości, doskonaliła umiejętność radzenia sobie ze stresem i frustracją.

Główny cel dodatkowych zajęć pozalekcyjnych prowadzonych metodą projektu:

rozwijanie u uczniów wiedzy, umiejętności i postaw, składających się na następujące kompetencje kluczowe:

- porozumiewanie się w języku ojczystym (oraz w językach obcych),
- kompetencje matematyczne i podstawowe kompetencje naukowo-techniczne,
- kompetencje informatyczne,
- umiejętność uczenia się,
- kompetencje społeczne i obywatelskie,
- inicjatywność i przedsiębiorczość,
- świadomość i ekspresja kulturalna.

Założenia dodatkowe:

- » praktyczne stosowanie nabywanych i rozwijanych umiejętności w kontekście ponadprzedmiotowym;
- » kształtowanie pozytywnej postawy uczniów dotyczącej aktywności, kreatywności i samodzielności w pracy nad własnym rozwojem;
- » uwzględnienie różnorodności zainteresowań i zdolności uczniów;
- » stwarzanie uczniom warunków do lepszego poznawania i rozumienia siebie oraz otaczającego świata;
- » wspomaganie realizacji celów kształcenia ogólnego w szkole podstawowej.

Praca nad projektem umożliwiała uczniom lepsze poznanie swoich mocnych i słabszych stron, była często okazją do spróbowania aktywności, z którymi do tej pory nie mieli kontaktu. Wymyślony przez uczniów, ciekawy dla nich temat motywował do rozwoju, zachęcał do zdobywania wiedzy z różnych źródeł i dzielenia się nią z innymi członkami zespołu. Zaproponowana formuła zajęć - praca w małych grupach, duża swoboda w doborze treści - ułatwiała rozbudzenie u piątklasistów ciekawości świata, pokazania nauki jako ekscytującej przygody, na przebieg której mają wpływ i z którą mogą się utożsamić uczniowie. Była to również doskonała okazja do uatrakcyjnienia obrazu szkoły w oczach dzieci.

Projekt zapewnia atrakcyjny i realistyczny kontekst do rozwijania umiejętności, które – jak pokazują między innymi wyniki egzaminów zewnętrznych – są szczególnie trudne dla naszych uczniów. Mam na myśli takie umiejętności, jak skuteczne porozumiewanie się w różnych sytuacjach komunikacyjnych, przetwarzanie informacji czy myślenie logiczne oraz analityczne.

Zależnie od wybranego tematu, zaplanowanej formy prezentacji efektów pracy, warunków szkolnych, a przede wszystkim osobowości, zainteresowań i możliwości uczestników zajęć, przedstawione wyżej kompetencje dzieci były w różnym stopniu rozwijane w poszczególnych grupach projektowych. Każdy z opiekunów mógłby też dodać jeszcze inne umiejętności, które mieli okazję doskonalić jego podopieczni.

Praca metodą projektu wymaga przełamania szkolnego schematu, co okazało się niełatwe dla niektórych nauczycieli. Zdarzało się, że grupy projektowe realizowały tylko mini-projekty, a część zajęć odbywała się w formule przypominającej tradycyjne lekcje. Lekcje ciekawe, bardzo starannie przygotowane i umiejętnie przeprowadzone przez nauczyciela, z wykorzystaniem

Zadaniem nauczyciela – opiekuna grupy – jest czuwanie nad tym, aby realizacja każdego projektu:

1) przyczyniała się do kształtowania świadomości morskiej uczniów;

2) stwarzała możliwość rozwijania umiejętności kluczowych uczniów.

multimediów i technik aktywizujących. Uczniowie angażowali się w te zajęcia, wnosili z nich wiele informacji z szeroko pojętego zakresu tematyki morskiej, jednak nie odbywało się to, co jest jednym z głównych celów projektu: rozwój kompetencji warunkujących sukces życiowy - osobisty, edukacyjny, a za jakiś czas również zawodowy obecnych piątklasistów.

W kilku przypadkach obserwowałam też niepotrzebną unifikację – pilnowanie, aby wszyscy członkowie grupy wykonali te same ćwiczenia, uzupełni-

W projekcie zadanie postawione przed uczniami powinno wymagać:

- integracji wiedzy z różnych dziedzin;
- pozyskania informacji z różnych źródeł;
- dokonania krytycznej analizy i selekcji zgromadzonego materiału;
- wykorzystania wiedzy teoretycznej w praktyce;
- zastosowania różnorodnych metod pracy;
- wysiłku intelektualnego ucznia (na miarę jego możliwości);
- myślenia logicznego oraz twórczego;
- współpracy w zespole.

Przy końcowej ocenie projektu należy:

- a. stosować kryteria ustalone na początku pracy;
- b. odnosić się zarówno do uzyskanych efektów, jak i do przebiegu procesu pracy nad projektem (sposobu podziału zadań, wkładu indywidualnego i przebiegu współpracy; zróżnicowania źródeł informacji oraz stosowanych kryteriów selekcji materiału; sposobów radzenia sobie z problemami oraz poziomu samodzielności uczniów);
- c. udzielać uczniom konstruktywnej informacji zwrotnej;
- d. wykorzystać różne formy udzielania informacji zwrotnej, w tym samoocenę ucznia i ocenę koleżeńską.

li w podobny sposób karty pracy itp., co miało być gwarancją efektywności działań dydaktycznych. Przy takim sposobie myślenia ze strony opiekuna wzajemne uczenie się od siebie członków zespołu i samodzielne konstruowanie wiedzy przez uczniów, a także realizacja projektów niezwiązanych z przygotowaniem kierunkowym nauczyciela, wydawały się zbyt ryzykowne, ponieważ niosły ze sobą niebezpieczeństwo popełniania błędów. Nauczyciel koncentrował się na zagwarantowaniu zrealizowania planu, w czym pomagało usuwanie z drogi podopiecznych wszelkich potencjalnych trudności. W takim podejściu brakowało towarzyszenia uczniom w rozwoju i wspierania ich w rozwijaniu umiejętności radzenia

Pytani o przyczyny zachowawczych i asekuracyjnych postaw, nauczyciele wskazywali kilka powodów, które można określić wspólnym mianem obawy o utratę kontroli, braku zaufania i wiary w możliwości uczniów. Uwaga nauczyciela była bardziej skupiona na procesie nauczania niż na rzeczywistej istocie edukacji – uczeniu się uczniów. Najbardziej aktywnym i zaangażowanym uczestnikiem zajęć nie był tu uczeń, ale nauczyciel. Proces dydaktyczny odbywał się w starannie wykreowanej i w pełni przewidywalnej, ale jednocześnie dalekiej od realiów życia pozaszkolnego sztucznej, wypracowanej rzeczywistości kwaziedukacyjnej. Pokazuje to, że w świadomości części pedagogów funkcjonują

Etapy pracy w metodzie projektu:

1) planowanie

- a. wybór obszaru tematycznego projektu (w Pomorskim Programie Edukacji Morskiej wybieramy 1 z 5 obszarów: Morze Bałtyckie / Mieszkańcy krajów nadbałtyckich / Wisła do Gdańska / Skarby Bałtyku / Żeglujże, żeglarzu)
- b. ustalenie kwestii organizacyjnych (termin realizacji, sposób monitorowania postępów, forma prezentacji wyników, kryteria oceny itp.)
- c. doprecyzowanie tematu / sformułowanie pytania badawczego oraz uszczegółowienie celów projektu
- d. opracowanie harmonogramu działań, uzgodnienie podziału obowiązków;

2) realizacja

- a. gromadzenie materiału (poszukiwanie informacji, przeprowadzenie badania itp.)
- b. opracowanie zgromadzonego materiału (w tym analiza i selekcja);

3) publiczna prezentacja efektów pracy zespołu;

4) ocena projektu (przebiegu procesu oraz rezultatów pracy).

Projekty powinny:

- » *dotyczyć rzeczywistych problemów, istniejących lub mogących zaistnieć w świecie pozaszkolnym, pozwalających wzbudzić ciekawość poznawczą uczniów;*
- » *stwarzać możliwość uwzględnienia zainteresowań, zdolności i predyspozycji uczniów; umożliwiać samodzielne konstruowanie wiedzy przez uczniów w procesie działania oraz uczenia się członków zespołu od siebie nawzajem;*
- » *rozwijać aktywność, samodzielność i odpowiedzialność uczniów;*
- » *być realistyczne – możliwe do wykonania w istniejących warunkach, z wykorzystaniem dostępnych zasobów.*

sobie z problemami, wyciągania wniosków z niepowodzeń i podnoszenia się po porażce. Zdarzało mi się obserwować sytuacje, kiedy opiekunowie piątoklasistów wykonywali za uczniów zadania, z którymi radzą sobie o wiele młodsze dzieci, jeżeli tylko pozwoli im się zmierzyć z wyzwaniem.

przekonania sprzeczne z aktualnym stanem wiedzy z zakresu psychologii i neurodydaktyki, dotyczącej skutecznego motywowania, wyzwalania kreatywności oraz mechanizmów uczenia się ludzkiego mózgu.

Warto uświadomić sobie, że wspólnie rolą nauczyciela jest przede

wszystkim towarzyszenie uczniowi w rozwoju, a najważniejsze zadanie szkoły to przygotowywanie ucznia do odpowiedzialnego i umożliwiającego samorealizację funkcjonowania w otaczający go obecnie i w przyszłości świecie. Postrzegając cel edukacji w taki sposób, chętniej będziemy sięgać po metodę projektu i z powodzeniem wykorzystywać jej potencjał na każdym etapie kształcenia, w tym również w szkole podstawowej, i to nie tylko w ramach zajęć z edukacji morskiej. •

W pracy metodą projektu nauczyciel towarzyszy uczniom w procesie uczenia się, czyli:

- » tworzy warunki do pracy,
- » dostosowuje zadanie do możliwości uczniów,
- » monitoruje postęp prac,
- » wspiera uczniów, motywuje ich, ale powstrzymuje się od wyręczania czy podawania gotowych rozwiązań,
- » zachęca uczniów do aktywności, samodzielności i refleksyjności.

Jadna z nagrodzonych prac konkursowych

Nauczycieli-opiekunów projektów, które uzyskały najwyższe oceny w tegorocznej edycji konkursu, poprosiłam o wskazówki dot. pracy metodą projektu z uczniami klas V. Oto, co powiedzieli:

Najważniejsze w pracy metodą projektu jest dopasowanie celów i przewidywanych efektów do możliwości uczniów. Temat projektu powinni wybierać uczniowie. Jeżeli narzucimy im zagadnienia niezgodne z ich zainteresowaniami lub zbyt trudne, to nie będą w stanie samodzielnie wykonywać powierzonych im zadań. Nauczyciel – opiekun ma tylko kontrolować kolejne efekty pracy swoich podopiecznych, nie może za nich wykonywać zadań. Wszyscy uczniowie muszą mieć poczucie bezpośredniego wpływu na przebieg projektu. Praca metodą projektu musi być dobrze zorganizowana, uczniowie muszą być zapoznani z harmonogramem, który powinni przestrzegać. Istotną częścią projektu jest prezentacja jego efektów. Moim zdaniem powinna ona mieć miejsce przed szerszą publicznością. Mogą to być uczniowie z innych klas oraz zaproszeni goście – sojusznicy projektu (osoby, które pomagają dzieciom w osiągnięciu zamierzonych celów). Rezultaty projektu powinny być czytelne, zrozumiałe nawet dla młodszych obserwatorów, wykonane z prostych materiałów dostępnych dla dzieci, interesujące dla osób nie uczestniczących bezpośrednio w projekcie.

Praca metodą projektu różni się od typowych lekcji tym, iż od uczniów wymaga się więcej samodzielności i pomysłowości; nie jest ona uzależniona od czasu – 45 minut lekcyjnych to często zbyt mało, aby wykonać określone zadanie. Istotną różnicą jest również liczba uczniów realizujących zadania. W grupach projektowych współpracuje ze sobą kilkoro uczniów; praca z całą klasą (najczęściej dwudziestokilkuosobową) często jest trudna, a wręcz niemożliwa.

Izabela Jedwabaska

Publiczna Szkoła Podstawowa nr 6 w Starogardzie Gdańskim

Myszę, że najważniejszą sprawą przy tego rodzaju projekcie (...) jest odpowiednio dobrany zakres materiału, dostosowany do możliwości, umiejętności i wiedzy posiadanej przez uczniów. Wprowadzanie nowych, trudnych treści dla ucznia klasy V sprawia, że automatycznie odrzuca i zraża się do prac związanych z projektem. Projekt skierowany jest na kluczowe umiejętności, a więc należy usystematyzować wiedzę już posiadaną, powiązać ją z innymi dziedzinami nauki w sposób praktyczny dla ucznia (...).

W przypadku moich uczniów nie miałam problemów z aktywizowaniem do pracy i poszukiwania wiadomości. Tematyka morska bardzo przypadła im do gustu, każdą nową ciekawą informacją, jaką odszukali, dzielili się z pozostałymi. Wynika to z faktu, że programy szkolne pomijają ten zakres wiedzy (...). Ważne jest aby w trakcie zajęć wykorzystywać różne formy pracy, korzystać z rozmaitych źródeł wiedzy, wskazywać uczniom gdzie i jak szukać informacji. Nie bez znaczenia jest to, aby nauczyciel i uczniowie już na samym początku określili zasady, na jakich pracuje grupa. Przypadek zagadnień musi być tak rozłożony, aby każdy członek grupy był swego rodzaju ogniwem, bez którego praca zespołu jako całości nie da efektu. Świadomość tego uczy odpowiedzialności za siebie i grupę. Uczniowie widząc jeden cel, pracując w zespole, pomagają sobie wzajemnie, aby efekt ich pracy był jak najlepszy (...).

Bożena Wasilak

Szkoła Podstawowa w Rodowie

Bardzo ważne jest, aby przed przystąpieniem do realizacji projektu grupa zaplanowała sobie, jakie chce podjąć działania, w jaki sposób może ciekawie pracować na zajęciach, a potem interesująco „sprzedać”, tzn. zaprezentować swój dorobek innym. Taki dokładny plan bardzo ułatwia pracę. Ważny jest też sam wybór tematu. Dobrze jest, jeśli łączy się on z zainteresowaniami uczniów. Wtedy łatwiej jest ich zaangażować i większa jest ich motywacja. W grupie, którą prowadziłem, były same dziewczęta i wybór tematu związanego z gotowaniem (kuchnią krajów nadbałtyckich) okazał się strzałem w dziesiątkę.

Paweł Finster

Szkoła Podstawowa w Zalesiu

Należy zwrócić uwagę na właściwy dobór dzieci tworzących grupę (...). Należy pamiętać o ograniczeniach i możliwościach dzieci w analizowaniu zebranych materiałów – poziom klasy piątej nie gwarantuje samodzielności ani poprawności. Wbrew pozorom dzieci mają problemy z właściwą selekcją informacji, nie potrafią odrzucić zbędnych wiadomości – trudno godzą się na redukcję tego, co zgromadziły, trudno im również o obiektywizm w ocenianiu pracy innych, ponieważ system nauczania nastawiony jest na konkurencję, a nie na współpracę. Praca metodą projektu zmniejsza dystans nauczyciel – uczeń. Uczeń może nauczyć się oceniania, nie tylko kolegów, ich zaangażowania, ale i zaczyna oceniać nauczyciela - nie tylko jako „strażnika”, ale jak partnera, który potrzebuje ich pomocy i współpracy. Udział w projekcie jest pomimo wszystkiego dobrą zabawą, pozwala na przełamanie stereotypów o nas, nauczycielach.

Bożena Likierska

Szkoła Podstawowa nr 5 w Malborku

Pierwszym, najważniejszym zadaniem jest przekonanie uczestników projektu do celowości i znaczenia ich pracy dla nich samych, wzbudzenie zainteresowania tematyką i właściwym wyborem konkretnego tematu. Uczniowie wszelkie zadania i prace powinni wykonywać z dobrowolnym zaangażowaniem (nic na siłę), a wiara we własne możliwości dodaje im skrzydeł. Praca nad projektem musi być zabawą, przyjemnością, dawać radość i satysfakcję...

Mirosław Bukowski

Zespół Szkół w Borowym Młynie

Projekt wymagał czasu, wielu działań i rozwijał zainteresowania uczniów. Podczas pracy z dziećmi należy zwrócić uwagę na dokładny podział zadań pomiędzy członkami grupy.

Projekt jest odmienny od typowych lekcji, ponieważ prowadzący nie narzuca tematu, a jedynie przedstawia możliwości. (...)

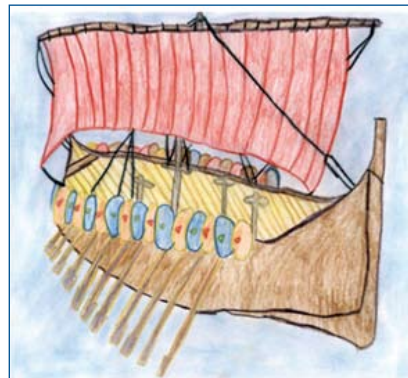
Przyjemnie było patrzeć jak uczniowie dyskutują, wymieniają swoje pomysły, a niektórzy nawet pozbijają się kompleksów. Dzieci nie tylko dobrze się bawiły, ale także nauczyły się wspólnego działania, słuchania siebie nawzajem, przekazywania zdobytych informacji. Nauczyły się również dzielić między siebie obowiązki, punktualności, samodzielności, systematyczności. Potrafiły publicznie zaprezentować efekty swojej pracy.

Uważam, że tego typu przedsięwzięcie to bardzo dobry pomysł. Uczniowie poznali alternatywne metody spędzania czasu wolnego, otworzyli się na nowe dziedziny wiedzy i obszary umiejętności, a także nieznanne aspekty życia.

Pamiętałem przede wszystkim o zadaniach wychowawczych, które postawiłem sobie w programie. Oparte one były na zasadach etyki. Solidarność, przyjaźń, odpowiedzialność, odwaga, tolerancja, szacunek dla drugiego człowieka – te wartości obowiązywały podczas zajęć (...).

Waldemar Kozakow

Szkoła Podstawowa w Kielnie

Nagrodzone prace konkursowe

Ile projektu w projekcie?

oprac. Małgorzata Bukowska-Ulatowska
konsultacja merytoryczna:
Ewa Kalińska, nauczyciel konsultant
CEN

Szanowny Opiekunie Szkolnej Grupy Projektowej!

Niniejszy test pomoże Ci sprawdzić, w jakim stopniu wykorzystujesz metodę projektu podczas zajęć pozalekcyjnych odbywających się w ramach projektu Rozwijanie kompetencji kluczowych uczniów w regionie poprzez edukację morską.

Przeczytaj poniższe stwierdzenia i zdecyduj, czy odnoszą się one do prowadzonych przez Ciebie zajęć. Wybierz odpowiedź *tak* lub *nie* dla każdego ze zdań. Na zakończenie podlicz odpowiedzi w poszczególnych kolumnach i zapoznaj się z interpretacją wyniku.

		tak	nie
1.	Temat projektu był moim pomysłem – muszę znać się na danym zagadnieniu, aby dobrze poprowadzić pracę uczniów.		
2.	Na każdym zajęciach zajmujemy się innym tematem (np. na jednych uczyliśmy się udzielania pierwszej pomocy, na kolejnych przygotowaliśmy dania z ryb, a na następnych śpiewaliśmy szanty itp.).		
3.	Na zrealizowanie projektu, nad którym pracują moi uczniowie, wystarczyłyby 2 lub 3 spotkania.		
4.	Na jednych z pierwszych zajęć przydzieliłam/em poszczególnym uczniom zadania do wykonania w ramach projektu.		
5.	Każdy z uczniów wykonuje podobne zadanie (np. przygotowuje 5 slajdów z informacjami o jednym z państw nadbałtyckich / 2 strony z przepisami do kalendarza kulinarnego itp.).		
6.	Zdecydowanie więcej czasu poświęcamy na gromadzenie informacji niż na ich opracowywanie.		
7.	Potrzebne nam informacje znajdujemy przede wszystkim w encyklopediach internetowych.		
8.	Przygotowanie się do każdego zajęć wymaga ode mnie dużego nakładu pracy i czasu, mam przygotowany (przynajmniej w myślach) szczegółowy scenariusz każdego spotkania.		
9.	Podczas (prawie) każdego spotkania wykorzystuję karty pracy z ćwiczeniami do wykonania dla uczniów .		
10.	Moim zadaniem jako opiekuna jest m.in. rozwiązywanie problemów pojawiających się podczas pracy - piątoklasiści są jeszcze za mali, żeby samodzielnie radzić sobie z trudnościami, szukać rozwiązań itp.		
11.	Najczęściej to ja decyduję, kiedy cała grupa pracuje razem, a kiedy w parach lub indywidualnie, a także o tym, kiedy uczniowie siedzą przy stanowiskach komputerowych, a kiedy przy stolikach.		
12.	Moim zadaniem jest m.in. zapobieganie popełnianiu przez uczniów błędów podczas pracy nad projektem.		
13.	Kiedy rozpoczynaliśmy pracę nad projektem, mogłam/em przewidzieć dość dokładnie efekt końcowy.		
14.	Nie planujemy pokazania efektów pracy grupy na szerszym forum.		
suma			

Interpretacja wyniku:

Im więcej odpowiedzi tak, tym mniej metody projektu w prowadzonych przez Ciebie zajęciach. Proponuję, abyś zapoznał(a) się z poniższymi wyjaśnieniami dot. stwierdzeń, przy których zaznaczyłaś/eś odpowiedź pozytywną i wprowadził(a) pewne modyfikacje do swojej pracy. Powodzenia!

Ad. 1. W pracy metodą projektu zadaniem nauczyciela jest koordynowanie całości przedsięwzięcia i wspieranie uczniów podczas realizacji założonych celów. Niezbędne przygotowanie opiekuna, oprócz przygotowania pedagogicznego, to przede wszystkim znajomość metody projektu oraz założeń Pomorskiego Programu Edukacji Morskiej. Nauczyciel nie musi być ekspertem w dziedzinie, której dotyczy projekt, opiekun grupy jest raczej organizatorem procesu kształcenia, może powiedzieć dzieciom „Nie znam odpowiedzi na wasze pytanie; zastanówmy się, gdzie możemy ją znaleźć”. Pozyskiwanie niezbędnej wiedzy jest w projekcie zadaniem uczniów i powinno odbywać się z wykorzystaniem różnych źródeł informacji. Również wybór formy prezentacji efektów swojej pracy powinni dokonywać uczniowie, konsultując się przy tym, jeżeli zachodzi taka potrzeba, ze specjalistami (np. pani od plastyki może wytłumaczyć, jak zrobić odlew z gipsu, a pan od informatyki – podpowiedzieć, jaki program wykorzystać do obróbki filmu). W procesie kształcenia nakierowanym na rozwój kompetencji kluczowych nauczyciel nie powinien obawiać się przyznać do faktu, że czegoś nie potrafi – jest to doskonała okazja, aby pokazać uczniom, że dorośli także może uczyć się, również z dziećmi i od dzieci.

Ad. 2. Dobry projekt powinien mieć jasno określony cel, a działania realizowane w ramach kolejnych zajęć winny układać się w logiczną całość i krok po kroku przybliżać uczniów do osiągnięcia wyznaczonego celu. Dokonanie wyboru tematu oraz zaplanowanie poszczególnych etapów pracy

może być trudne dla uczniów klasy V, ale przy wsparciu opiekuna na pewno poradzą sobie z tym wyzwaniem. Zwykle lepsze efekty daje skoncentrowanie się na wąskim zakresie tematycznym i ukazanie go z różnych perspektyw i/lub pogłębienie dokonywanych analiz niż pobeżne, powierzchowne zajęcie się bardzo obszernym tematem albo też wieloma różnymi tematami mieszczącymi się w obszarze edukacji morskiej.

Ad. 3. Projekt polega na rozwiązaniu złożonego zadania problemowego i jest działaniem długoterminowym oraz wieloetapowym - składa się na nie planowanie, realizacja, publiczna prezentacja wyników oraz ocena procesu i rezultatów pracy. Jeżeli w ramach 16 godzin zajęć pozalekcyjnych pozostaje dużo czasu na działania nie związane bezpośrednio z projektem, to warto zastanowić się, czy wybrany temat jest dobrym zagadnieniem do pracy tą metodą. Być może nie postawiliśmy przed sobą problemu do rozwiązania, a jedynie gromadzimy informacje o danym zagadnieniu? Warto sprawdzić, czy nasz temat da się sformułować w formie pytania badawczego. Nadmiar czasu może również wynikać z pomijania lub znacznego ograniczania niektórych etapów pracy, np. planowania (opiekun przydziela uczniom zadania i określa terminy ich realizacji) czy oceny (rezygnuje się z dokonania refleksji nad pracą zespołu, nie wykorzystuje naturalnej sytuacji sprzyjającej rozwijaniu umiejętności dokonywania samooceny i oceny koleżeńkiej).

Ad. 4 i 5. Projekt powinien sprzyjać budowaniu samoświadomości ucznia, pomagać mu w określeniu własnych zainteresowań i preferencji (m.in. dotyczących ról w pracy zespołowej), rozpoznawaniu swoich mocnych oraz słabszych stron. Praca projektowa ma stwarzać uczniom możliwość do rozwijania umiejętności planowania własnych działań oraz jak najlepszego

wykorzystywania potencjału grupy - zadanie opiekuna polega na wspieraniu dzieci, ale nie na wyręczaniu ich, w niełatwych zadaniach tworzenia harmonogramu i podziału pracy. Należy zadbać o to, aby każdy członek zespołu podejmował wysiłek na miarę swoich możliwości – podział pracy przy projekcie powinien gwarantować wyzwania dla najzdolniejszego ucznia w grupie, ale jednocześnie umożliwiać odniesienie sukcesu dziecku z trudnościami w uczeniu się. Warto też pamiętać, że nie nauczymy współpracy, jeżeli przez większość czasu każdy członek grupy będzie pracował indywidualnie.

Ad. 6. Na etap realizacji projektu składa się nie tylko gromadzenie materiału (poszukiwanie informacji, przeprowadzenie badania itp.), ale również – a nawet przede wszystkim – opracowanie zgromadzonego materiału, w tym jego analiza i selekcja. Dopiero ta druga część działań pozwala odnieść się do problemu ujętego w temacie projektu. Warto pamiętać o tym, że w realizacji projektu ważne są nie tylko efekty pracy, ale również, a może nawet przede wszystkim, sam proces dochodzenia do wiedzy. Zobacz też: Ad. 3.

Ad. 7. Praca nad projektem sprzyja rozwijaniu umiejętności korzystania z różnych źródeł informacji. Często jest to dobra okazja, aby poznać lepiej zasoby biblioteki szkolnej albo kolekcję pobliskiego muzeum. Warto też skierować uwagę uczniów na rzadziej wykorzystywane przez nich zasoby wiedzy, np. zachęcić do poszukania w swoim otoczeniu osób, które – niekoniecznie z racji wykonywanego zawodu – mogą udzielić dzieciom cennych informacji. Ten etap pracy projektowej może też być dogodną okazją do poruszenia kwestii wiarygodności informacji oraz praw autorskich.

Ad. 8, 9 i 10. W pracy metodą projektu największą aktywnością mają wykazywać się uczniowie, a jedną z ważnych umiejętności, która powinna być tu rozwijana, jest samodzielność dzieci. Projekt to praca uczniów pod opieką, a nie pod dyktando nauczyciela. To zespół uczniowski powinien wypracować sposób gromadzenia informacji czy zabezpieczania zebranych i/lub przygotowanych materiałów. Jeżeli nie będziemy uczniów niepotrzebnie wyręczać, rozwiązując za nich każdy pojawiający się problem, dzieci szybko nauczą się wykorzystywać potencjał indywidualny i zespołowy do przewyżczenia trudności. Opiekun grupy projektowej ma za zadanie stworzyć bezpieczne, ale też stymulujące warunki, w których uczniowie będą mogli aktywnie konstruować swoją wiedzę, w myśl chińskiego przysłowia: „Mistrz otwiera drzwi, ale uczeń wchodzi samodzielnie”.

Ad. 11. Praca projektowa wymaga pewnej swobody. Stosownie do aktualnych potrzeb, uczniowie powinni mieć możliwość samodzielnego decydowania o zmianie stanowiska, narzędzi oraz for-

my pracy (oczywiście w bezpiecznych granicach, np. w obrębie sali, w której odbywają się zajęcia – szczegółowe zasady można zawrzeć w kontrakcie, spisującym często na początku pracy z grupą). Zobacz też: Ad. 8, 9, 10.

Ad. 12. W projekcie istotny jest nie tyle efekt końcowy, co sam proces pracy, którego naturalnym elementem jest radzenie sobie z konsekwencjami popełnionych błędów, niewłaściwych wyborów itp. Pozwólmy uczniom w bezpiecznym otoczeniu rozwinać ważne i potrzebne umiejętności: radzenia sobie z niepowodzeniem, wyciągania wniosków i poszukiwania alternatywnych rozwiązań. Jeżeli zespół nie dostrzeże swoich błędów, skierujmy ich uwagę na problem, ale nie wyręczajmy w znalezieniu poprawnej odpowiedzi, Zobacz też : Ad. 8, 9, 10.

Ad. 13. W dobrym projekcie nie daje się przewidzieć w pełni efektu końcowego prac. Określony jest cel, ale odpowiedź na postawione pytanie nie powinna być oczywista. Podejście wykorzystujące metodę projektu zakła-

da elastyczność w ustalaniu tematyki pracy, a tym samym koncentruje się bardziej na osiaganiu wyznaczonych celów kształcenia niż na realizacji określonych treści programowych. Zobacz też: Ad. 3.

Ad. 14. Publiczna prezentacja efektów pracy stanowi integralną część projektu, sprzyja rozwijaniu ważnych umiejętności związanych z wystąpieniami na szerszym forum. Jej perspektywa jest dodatkowym czynnikiem motywującym uczniów do wysiłku, zwiększa poczucie odpowiedzialności dzieci. Prezentacja daje szansę pokazania innym, co stworzyli i czego nauczyli się uczestnicy zajęć pozalekcyjnych podczas kilkumiesięcznej wspólnej pracy. Jest to również doskonała okazja do zainteresowania tematyką morską innych członków społeczności szkolnej, a także wzmocnienia relacji ze środowiskiem lokalnym i promocji działalności szkoły. Warto zadbać o to, aby efekty pracy zespołu projektowego były wykorzystywane w szkole w kolejnych latach. •

Fot. R. Hajduk

Konkurs projektów uczniowskich 2013*

*Małgorzata Bukowska-Ulatowska
nauczyciel konsultant CEN,
konsultant merytoryczny
z zakresu metody projektu*

W ramach projektu „Pomorskie – dobry kurs na edukację. Kształtowanie kompetencji kluczowych uczniów w regionie poprzez edukację morską”, w czerwcu 2013 r. odbyła się pierwsza edycja konkursu projektów uczniowskich, zrealizowanych przez piątoklasistów w ramach dodatkowych zajęć pozalekcyjnych.

Do konkursu zgłoszonych zostało 386 prac, których oceny – zgodnie z kryteriami zawartymi w Zasadach konkursu – dokonała komisja konkursowa w składzie:

1. **Dorota Granoszevska-Babiańska**, kierownik Referatu Projektów i Programów Edukacyjnych Departamentu Edukacji i Sportu Urzędu Marszałkowskiego Województwa Pomorskiego (przewodnicząca komisji konkursowej),
2. **Małgorzata Bukowska-Ulatowska**, specjalista w zakresie metody projektu,
3. **Jacek Miłosz**, specjalista w zakresie edukacji morskiej,
4. **Marta Kozakiewicz**, opiekun szkolnych grup projektowych ze Szkoły Podstawowej nr 1 w Nowym Dworze Gdańskim,
5. **Janusz Goliński**, wójt gminy Cedry Wielkie,
6. **Piotr Kukowski**, dyrektor zarządzający Fundacji Navigare.

68 prac konkursowych, wykonanych przez zespoły liczące łącznie 504 uczniów, uzyskało 20 i więcej punktów, a tym samym znalazło się na liście zwycięzców, zaś ich autorzy zakwalifikowali się do udziału w wakacyjnym obozie żeglarskim.

Na pracę konkursową składały się dwa elementy: prezentacja efektów zrealizowanego projektu (w wersji elektronicznej – najczęściej były to filmy, zdjęcia lub prezentacje multime-

dialne) oraz opis realizacji projektu, opracowany przez uczniów wg wzoru stanowiącego załącznik do Zasad konkursu. Obie części pracy konkursowej wzajemnie uzupełniały się i oceniane były łącznie.

W wielu pracach zgłoszonych do konkursu mogliśmy zobaczyć niezwykle atrakcyjne sposoby prezentacji efektów kilkumiesięcznej aktywności uczniów, a same pomysły na projekty wyróżniały się oryginalnością. I tak, na przykład, jedna z grup przygotowała bardzo profesjonalny internetowy kurs wiązania węzłów żeglarskich, inna opracowała słownik morski polsko-kaszubski, kolejna wcieliła się w bohaterów słuchowiska zatytułowanego *Bajka o piratach z Biesowic*, zaś jeszcze inny zespół zaproponował opowieść detektywistyczną *Na tropach bursztynu*. Podczas pracy projektowej szukano też odpowiedzi na pytania, czy Wikingowie byli na Pomorzu oraz czy są nad Bałtykiem porty podobne do Ustki.

Zdarzyło się, że kilka, a nawet kilkanaście zespołów zrealizowało podobne tematy projektów, jednak i w takiej sytuacji można było dostrzec niezwykle interesujące, nieszablone podejścia, jak choćby propozycja odbycia rejsu po Bałtyku – w wersji oszczędnej - statkostopem lub – w wariancie kulinarnym - z łyżką i wiosłem. Niezwykle inspirujące okazały się również ryby. Piątoklasiści proponowali m.in., aby bałtyckim rybom przyglądać się nie tylko w ich naturalnym środowisku, ale również na szkolnym talerzu. Jeden z zespołów przygotował bardzo praktyczny film instruktażowy *Jak prawidłowo zjeść rybę?*, a inna grupa z dużym zaangażowaniem i poświęceniem prześledziła drogę ryby od łowiska aż na domowy stół.

Wszystkie prace zgłoszone do konkursu jednoznacznie wskazywały, że podczas ich przygotowania

piątklasiści rozwinęli swoją wiedzę, a często również umiejętności z zakresu szeroko rozumianej edukacji morskiej. Raz były to aspekty geograficzne, w innym przypadku - ekologiczne, historyczne i in. W wielu opisach realizacji projektu uczniowie zwracali uwagę na fakt, iż dopiero podczas pracy nad wybranym tematem uświadomili sobie, jak mało wiedzą o Morzu Bałtyckim, nad którym mieszkają, często od urodzenia, i z którym związane są nierzadko losy ich rodzin czy znajomych. Praca nad projektem okazała się też często pierwszą okazją do refleksji nad własną tożsamością, poczuciem związku ze swoim regionem czy miejscowością. Wielu uczniów deklarowało chęć kontynuacji przygody z morzem, np. poprzez zdobycie patentu sternika.

Autorzy najlepszych projektów podczas swojej pracy mieli okazję do rozwijania wszystkich kompetencji kluczowych. Sami uczniowie najczęściej wskazywali, że nauczyli się współpracy, komunikacji w grupie, podejmowania decyzji, planowania pracy, sumienności w wykonywaniu zadań oraz dyscypliny. Projekt był dla nich również okazją do zdobywania nowej wiedzy oraz rozwijania umiejętności manualnych, a także przestudiowania treści związanej z wystąpieniami publicznymi. W opisach realizacji projektu niejednokrotnie mogliśmy przeczytać, że dzięki zmierzaniu się z postawionym zadaniem, piętklasiści stali się bardziej odpowiedzialni i uwierzyli we własne możliwości, ale też zobaczyli, co sprawia im trudność oraz jak można radzić sobie z wyzwaniami, trudnościami. Uczniowie podkreślali też często, że podczas zajęć zainteresowali się zupełnie nowymi dla nich dziedzinami.

Prezentacje i uczniowskie opisy były najczęściej poprawne pod względem merytorycznym. Zdecydowanie więcej trudności sprawiało piętklasistom dokonywanie wyborów i ich uzasadnia-

nie. Zdarzały się projekty, w których nie przeprowadzono selekcji zgromadzonego materiału czy też duża część aktywności zespołu odbywała się w obszarach nie związanych z tematem projektu.

Kryterium wielostronnego ujęcia tematu, różnorodności dokonanych analiz i/lub wykorzystanych źródeł również nie zawsze było spełnione. Część grup nie sięgała po inne źródła informacji niż encyklopedie internetowe, a prezentacja efektów pracy powstawała na zasadzie „kopiuj, wklej”. Warto w tym miejscu zaznaczyć potrzebę, która ujawniła się podczas oceny prac konkursowych – w przypadku wielu piętklasistów wskazane byłoby poruszenie zagadnień związanych z prawem autorskim. Jednak powstały też projekty wykorzystujące różnorodne źródła informacji - zasoby lokalnych bibliotek i muzeów, ale także wiedzę ekspertów, w tym osób niezwiązanych zawodowo z danym obszarem tematycznym. I tak, na przykład, okazało się, że pan od matematyki potrafi wiązać węzły, szkolny pan woźny ciekawie opowiada o łowieniu ryb, pani sekretarka zna oryginalne przepisy na dania rybne, natomiast wielu słów kaszubskich związanych z morzem mogą nauczyć dziadkowie i rodzice uczniów.

Zdecydowaną większość prezentacji i uczniowskich opisów realizacji projektu cechowała staranność wykonania i poprawność językowa. Również ich mocną stroną była zwykle przystępność i trafny dobór formy przekazu. Na przykład jedna z grup obrazowo przybliżyła swoim młodszym koleżankom i kolegom głębię morską, budując na szkolnym korytarzu instalację przestrzenną, zaś inny zespół podjął próbę zainteresowania tematyką morską całej szkolnej społeczności uczniowskiej poprzez zaproszenie jej do udziału w grze terenowej.

Najczęściej wszyscy członkowie grupy byli zaangażowani w pracę zespołu projektowego, chociaż współpraca nie zawsze była łatwa. W wypowiedziach wielu grup wspomniano o uczeniu się trudnej sztuki negocjacji i dyskusji

otwartości na pomysły innych oraz wypracowywania kompromisu.

Na zakończenie chciałabym jeszcze wspomnieć o kilku aspektach pracy projektowej, które nie podlegały ocenie w ramach konkursu, ale stanowią niezwykle cenną wartość dodaną całego przedsięwzięcia. Warto zauważyć, że oddziaływanie zajęć projektowych dotyczy znacznie większej grupy

Bardzo podobała nam się praca nad projektem. Dużo dowiedzieliśmy się na temat, o którym mało mówi się na lekcjach. Jednocześnie była to dla nas świetna zabawa!

Dzieliliśmy się ze sobą różnymi wiadomościami i ciekawostkami. Zaskakiwaliśmy się wzajemnie. I to nam się bardzo spodobało!

Zajmowaliśmy się tym, co nas interesowało. Bardzo podobała nam się praca nad two-

rzeniem czegoś autorskiego, tylko naszego. Cieszymy się również z tego, że sami mogliśmy podejmować decyzje, jak zrealizować poszczególne etapy projektu.

Po zakończeniu prac nad projektem czuliśmy dumę i satysfakcję, bo nie było to łatwe zadanie.

Było to chyba największe wyzwanie w czasie naszej dotychczasowej nauki. •

Cele konkursu:

- » rozbudzanie i rozwijanie zainteresowań uczniów oraz wspieranie rozwoju kompetencji kluczowych;
- » pobudzanie uczniów do twórczego myślenia i sprawdzanie nabytych umiejętności poprzez edukację morską;
- » wymiana doświadczeń pomiędzy nauczycielami i uczniami uczestniczącymi w projekcie.

* wszystkie ilustracje i cytaty wykorzystane w tekście pochodzą z nagrodzonych prac konkursowych.

niż ponad cztery tysiące członków zespołów uczniowskich. Piątoklasiści uczestniczący w projekcie często dzielili się efektami swojej pracy na forum szkolnym, a nawet pozaszkolnym, np. podczas dni otwartych szkoły, festynów rodzinnych czy szkolnych dni morza. Tym samym w całej społeczności szkolnej, a nawet lokalnej budzono zainteresowanie tematyką morską i morskim dziedzictwie regionu oraz popularyzowano metodę projektu jako wartościowe narzędzie dydaktyczne.

Kolejnym, niezwykle cennym efektem projektu jest ukazanie uczniom nieco innego oblicza szkolnej nauki. Piątoklasiści pisali m.in.:

Przëpòwiôstka

„Rôz rzekła rëba do swini: Të jes takô czôrnô, a jô jem tako czëstô.” A na to swinia rzekła: Chòc të jes takô òmëtô i czëstô, to jak lëdze jedzą, to plëwają, a jak mie jedzą, to so pólce òblizywają.”

ryba - rëba

Kryteria oceny prac konkursowych

Lp.	Kryteria	Liczba punktów możliwych do zdobycia
1.	Prezentacja oraz uczniowski opis realizacji projektu wskazuje na rozwój kompetencji kluczowych	0 - 4
2.	Prezentacja oraz uczniowski opis realizacji projektu wskazuje na rozwój wiedzy i umiejętności w zakresie edukacji morskiej	0 - 4
3.	<p>Treść merytoryczna prezentacji i uczniowskiego opisu realizacji projektu odznacza się wysokim poziomem</p> <ul style="list-style-type: none"> » prezentacja i opis są poprawne pod względem merytorycznym » zaprezentowano wielostronne ujęcie tematu, różnorodność dokonanych analiz i/lub wykorzystanych źródeł » w sposób wyczerpujący i przekonujący uzasadniono dokonane wybory 	0 - 5
4.	<p>Prezentację i uczniowski opis realizacji projektu cechuje staranność i poprawność</p> <ul style="list-style-type: none"> » prace zostały starannie wykonane » materiał jest poprawny pod względem językowym 	0 - 2
5.	<p>Prezentację cechuje przystępność i trafny dobór formy przekazu:</p> <ul style="list-style-type: none"> » prezentacja jest spójna i logiczna » wybrana forma odpowiada treści przekazu, dobrze dobrano środki techniczne i/lub artystyczne 	0 - 2
6.	Prezentacja jest oryginalna i atrakcyjna	0 - 5
7.	Wszyscy członkowie grupy byli zaangażowani w pracę zespołu projektowego	0 - 3
	Suma punktów:	25

Lista zwycięzców konkursu projektów uczniowskich 2013

Lp.	Szkoła, miejscowość	Opiekun grupy	Nazwa projektu
1.	Zespół Kształcenia i Wychowania, Brodnica Górna	Katarzyna Modrzejewska	Statkospem po Bałtyku
2.	Zespół Kształcenia i Wychowania Podstawowego, Mała Słońca	Magdalena Masa	Morze Bałtyckie skarbem Europy. Wisła skarbem Polski
3.	Szkoła Podstawowa nr 1, Ustka	Jolanta Dobska	Czy nad Bałtykiem są porty podobne do Ustki? - Poznajemy porty Morza Bałtyckiego
4.	Zespół Szkół, Stare Polaszki	Emilia Brzoskowska	Chciałbym zostać żeglarzem
5.	Zespół Szkół, Stare Polaszki	Emilia Brzoskowska	Marzę, aby zwiedzić państwa Morza Bałtyckiego
6.	Zespół Szkół, Stare Polaszki	Emilia Brzoskowska	Cudze chwalicie, swego nie znacie, czyli polskie wybrzeże Morza Bałtyckiego
7.	Szkoła Podstawowa nr 1, Człuchów	Krystyna Dębska	Tygodniowy rejs po Morzu Bałtyckim ze Świnoujścia do Gdańska połączony ze zwiedzaniem polskich miejscowości
8.	Zespół Publicznego Gimnazjum i Szkoły Podstawowej, Leźno	Katarzyna Filipka	Tradycyjna kuchnia krajów nadbałtyckich
9.	Szkoła Podstawowa nr 61, Gdańsk	Marcin Garsztka	Morska 50-tka – gra terenowa

Lp.	Szkoła, miejscowość	Opiekun grupy	Nazwa projektu
10.	Szkoła Podstawowa nr 61, Gdańsk	Marcin Garsztka	Wiązać każdy może – stworzenie filmu szkoleniowego wiązania węzłów żeglarskich
11.	Szkoła Podstawowa nr 61, Gdańsk	Marcin Garsztka	Żaglowiec naszych marzeń – tworzymy model jachtu z kartonu
12.	Publiczna Szkoła Podstawowa nr 6, Starogard Gdański	Izabela Jedwabska	Sam sobie sterem, żeglarzem, okrętem – jacht marzeń
13.	Publiczna Szkoła Podstawowa nr 6, Starogard Gdański	Izabela Jedwabska	Odkrywamy Morze Bałtyckie – gra planszowa
14.	Publiczna Szkoła Podstawowa nr 6, Starogard Gdański	Izabela Jedwabska	Chcę zostać wilkiem morskim – kultura żeglarska w aktorskiej odsłonie
15.	Zespół Kształcenia i Wychowania, Stężyca	Monika Oramus	Czy Wikingowie byli na Pomorzu?
16.	Zespół Kształcenia i Wychowania, Stężyca	Monika Oramus	Jak powinien być zbudowany port morski?
17.	Szkoła Podstawowa nr 5, Malbork	Bożena Likierska	Czarna Perła Bałtyku – rodzaje i budowa żaglowców. Oznakowanie torów wodnych i kierunki na wodzie
18.	Szkoła Podstawowa nr 5, Malbork	Bożena Likierska	Słodki śledź tradycyjne potrawy i nie tylko krajów nadbałtyckich
19.	Publiczna Szkoła Podstawowa, Stary Dzierzgoń	Aneta Błaszczuk	Praca rybaka i żeglarza na morzu. Nowoczesne statki morskie
20.	Szkoła Podstawowa, Wocławy	Anna Chojnacka	Mieszkańcy krajów nadbałtyckich
21.	Szkoła Podstawowa nr 9, Malbork	Bożena Wereszczyńska	Mieszkańcy krajów nadbałtyckich – Skandynawowie – Duńczycy, Szwedzi i Finowie
22.	Szkoła Podstawowa nr 11, Wejherowo	Paulina Romińska	Morze Bałtyckie
23.	Zespół Szkół Publicznych, Kaliska	Rafał Ciosk	Charakterystyka mieszkańców krajów nadbałtyckich – języki, tradycje, architektura, style życia, literatura, muzyka dawna i współczesna, zwyczaje.
24.	Zespół Szkół, Goręczyno	Mariusz Dzikowski	Jak to rybak w Bałtyku złotą rybkę złowił
25.	Szkoła Podstawowa, Egiertowo	Marek Zieliński	Charakterystyka latarni morskich na polskim wybrzeżu bałtyckim
26.	Zespół Szkół, Tujsk	Dorota Majewska	Słynni polscy żeglarze i ich osiągnięcia
27.	Zespół Szkół Ogólnokształcących, Hel	Aleksandra Ciskowska-Seletyn	Na tropie helskich rybaków
28.	Zespół Szkół Ogólnokształcących, Hel	Aleksandra Ciskowska-Seletyn	Płynie rybka, płynie... z morza na stół
29.	Szkoła Podstawowa, Sierakowice	Agata Tarasiuk	Jak wykonać grę planszową o portach nad Morzem Bałtyckim?
30.	Zespół Szkół nr 2, Reda	Mirosława Niewiadomska	Jurata gości w krajach nadbałtyckich
31.	Zespół Szkół, Lipnica	Alina Drzazga	Czy znasz położenie Bałtyku?
32.	Zespół Szkół, Borowy Młyn	Mirosław Bukowski	Jakie atrakcje oferuje wybrzeże Morza Bałtyckiego?
33.	Zespół Szkół, Barcino	Małgorzata Plutowska	Pozdrowienia z zamorskich krajów

Lp.	Szkoła, miejscowość	Opiekun grupy	Nazwa projektu
34.	Szkoła Podstawowa, Wierzchucino	Arkadiusz Szymański	Modele kartonowe latarni polskiego wybrzeża wykonane w skali 1:150
35.	Szkoła Podstawowa, Wierzchucino	Arkadiusz Szymański	Latarnie polskiego wybrzeża – album
36.	Zespół Szkół, Redzikowo	Kamila Jabłońska-Bojczuk	Tak wygląda morze bałtyckie
37.	Zespół Szkół, Redzikowo	Kamila Jabłońska-Bojczuk	Atrakcje turystyczne miejscowości położonych nad Morzem Bałtyckim
38.	Zespół Szkół Publicznych nr 3, Kościerzyna	Grażyna Czapiewska	Chory Bałtyk
39.	Zespół Szkół, Parchowo	Jerzy Werra	Jak drogą wodną dostać się z gminy Parchowo do Zatoki Gdańskiej
40.	Zespół Szkolno-Przedszkolny, Dębica Kaszubska	Emilia Motyka	Poznajemy kraje nadbałtyckie
41.	Szkoła Podstawowa nr 3, Słupsk	Anna Majchrzak	Co kryje się w wodach Bałtyku?
42.	Szkoła Podstawowa, Sobowidz	Krzysztof Masiulanis	Klipry najszybsze żaglowce: ich czasy, trasy i czar
43.	Szkoła Podstawowa, Sobowidz	Krzysztof Masiulanis	Kaprowie gdańscy: ich statki, łupy, broń i port
44.	Zespół Szkół, Rzeczenica	Wojciech Zych	Latarnie morskie środkowego wybrzeża – atrakcją Morza Bałtyckiego
45.	Zespół Szkół z Oddziałami Integracyjnymi, Kielno	Waldemar Kozakow	Czy znasz szanty, tradycje, zwyczaje i obrzędy morskie?
46.	Zespół Szkół z Oddziałami Integracyjnymi, Kielno	Waldemar Kozakow	Czy Gdynia jest miastem morskim?
47.	Szkoła Podstawowa, Połęczyno	Aleksandra Nickel	Latarnie morskie na polskim wybrzeżu
48.	Szkoła Podstawowa nr 6, Malbork	Beata Kaja	Na tropach bursztynu
49.	Zespół Szkół, Biesowice	Adrianna Wisłocka	Piraci z Biesowic
50.	Szkoła Podstawowa, Słonowice	Ewa Hejger	Żagle, wiatr i woda – żeglarska przygoda.

Lp.	Szkoła, miejscowość	Opiekun grupy	Nazwa projektu
51.	Samorządowa Szkoła Podstawowa, Gościcino	Dorota Dopke	Jak Kaszubi mówią o morzu? Tworzymy morski słownik polsko-kaszubski
52.	Szkoła Podstawowa, Skrzyszewo	Irena Czaja	Co kryje w swoich głębinach Morze Bałtyckie?
53.	Szkoła Podstawowa, Skrzyszewo	Irena Czaja	Jakie kraje sąsiadują z morzem Bałtyckim? Charakterystyka mieszkańców krajów nadbałtyckich.
54.	Szkoła Podstawowa, Maszewo	Krzysztof Paluszek	Uczta na pirackiej łajbie
55.	Szkoła Podstawowa, Maszewo	Krzysztof Paluszek	Z sąsiadami dbamy o nasz Bałtyk
56.	Szkoła Podstawowa, Brusy	Andrzej Erdmańczyk	Jakie bogactwa kryją wody Bałtyku?
57.	Szkoła Podstawowa, Wielkie Chełmy	Justyna Konkolewska	Powiedz mi morze, skąd się wzięła ryba w pomidorze
58.	Szkoła Podstawowa nr 39, Gdańsk	Irena Naumowicz	Tradycyjna kuchnia krajów nadbałtyckich
59.	Szkoła Podstawowa nr 39, Gdańsk	Irena Naumowicz	Edukacja morska – budowa pływającego modelu jachtu żaglowego
60.	Szkoła Podstawowa nr 39, Gdańsk	Irena Naumowicz	Dzień z życia marynarza
61.	Szkoła Podstawowa nr 52, Gdańsk	Anna Bryszkowska	Jak aktywnie spędzać czas nad Morzem Bałtyckim?
62.	Szkoła Podstawowa z Oddziałami Integracyjnymi nr 4, Słupsk	Ilona Skiba-Dąbrowska	Tradycyjna kuchnia mieszkańców krajów nadbałtyckich
63.	Szkoła Podstawowa, Wyszecino	Ewa Pobłocka	Jedno morze, wiele narodów... – czy znamy naszych nadbałtyckich sąsiadów?
64.	Zespół Szkolno-Przedszkolny, Żelkowo	Zofia Bartkowiak	Co łączy i różni kraje nadbałtyckie?
65.	Szkoła Podstawowa, Rodowo	Bożena Wasilak	Czy polskie wybrzeże jest atrakcyjne?
66.	Szkoła Podstawowa, Rodowo	Bożena Wasilak	Czy w Bałtyku są skarby?
67.	Szkoła Podstawowa, Grzybno	Katarzyna Modrzejewska	Bałtyk bez tajemnic – zagadki, krzyżówki i quizy
68.	Szkoła Podstawowa, Zalesie	Paweł Finster	Z łyżką i wiosłem – kulinarny rejs wokół Bałtyku

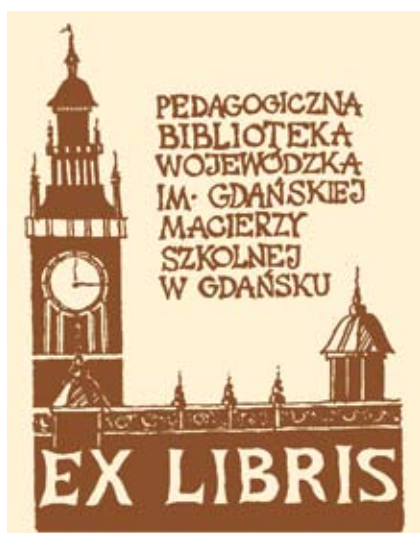
OBOZY ŻEGLARSKIE

W wakacyjnych obozach żeglarskich biorą udział uczniowie klas V szkół podstawowych, których projekty zostały nagrodzone w konkursie projektów uczniowskich. Obozy trwają osiem dni i dzielą się na część lądową (teoretyczną) oraz wodną (praktyczną). Przed swoim pierwszym poważnym rejsem, uczestnicy obozów dowiedzą się wszystkiego, co będzie im potrzebne podczas żeglowania. Węzły i ich praktyczne zastosowanie, meteorologia, podstawy ratownictwa – to tylko niektóre tematy zajęć, które wypełnią pierwsze cztery dni obozu. Kolejne cztery dni to prawdziwa lekcja pokładowego życia, która pozwala wykorzystać zdobyte na początku obozu wiadomości, ale jest przede wszystkim wielką żeglarską przygodą!

Pierwszy turnus rozpoczął się 29 czerwca 2013 r. na terenie Harcerskiego Ośrodka Morskiego w Pucku, gdzie przygotowane zostało specjalne miasteczko namiotowe. Zajęcia żeglarskie odbywają się pod opieką doświadczonych instruktorów. Całość przedsięwzięcia koordynuje Fundacja Navigare.

BIBLIOTEKA PEDAGOGICZNA

Wychowanie morskie – zestawienie bibliograficzne w wyborze za lata 1986-2013

Zestawienie bibliograficzne zostało sporządzone w oparciu o zbiory Pedagogicznej Biblioteki Wojewódzkiej w Gdańsku.

Opis bibliograficzny poszczególnych pozycji wykonano głównie na podstawie źródeł informacji pośredniej: baz komputerowych KAT i NOWA.

Jest on zgodny

z obowiązującymi normami:

PN-82/N-01151.0: Opis bibliograficzny. Książki.

PN-97/N-01152-2: Opis bibliograficzny. Wydawnictwa Ciągłe.

W ich obrębie publikacje uszeregowano alfabetycznie.

Uczenie metodą projektów – zestawienie bibliograficzne w wyborze opublikowane zostało w nr 48 „Edukacji Pomorskiej”

M. B.-U.

Dokumenty drukowane: – wydawnictwa zwarte:

Edukacja morska w systemie oświaty szkolnej: poradnik dla nauczycieli. – Gdańsk: IKN, 1986 - . [Nr 1] / [red. Głowczyk Jerzy]. – 1986

Edukacja morska w systemie oświaty szkolnej: poradnik dla nauczycieli. – Gdańsk: IKN, 1986 - . Nr 2 / [red. Górski Tadeusz]. – 1990

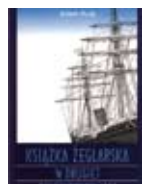
Edukacja morska w systemie oświaty szkolnej: poradnik dla nauczycieli: praca zbiorowa. – Gdańsk: IKN, 1986 - . [Cz.] 3 / Górski Tadeusz. – 1993

KRAWCZYK, Zbigniew O turystyce i rekreacji: studia i szkice / Krawczyk Zbigniew. – Warszawa: WSE, 2007. – ISBN 978083-60197-83-2

Przewodnik po współczesnej polskiej literaturze marynistycznej / [red. Babiński Andrzej]. – Szczecin: Glob, 1989

RUTA, Adam Książka żeglarska w Drugiej Rzeczypospolitej / Ruta Adam. – Kraków: UP, 2010

artykuły z czasopism:

BIOLOGIA morza w... przedszkolu / Hanna Dolata, Karolina Zaborowska // Wychowanie w Przedszkolu. – 2000, nr 4, s. 238-241

EDUKACJA morska społeczeństwa a obronność kraju / Henryk Karpiński // Rocznik Gdyński. – 1999, nr 14, s. 277-278

EDUKACJA morska w procesie rehabilitacyjno-wychowawczym / Włodzimierz Mozel // Szkoła Specjalna. – 1999, nr 5, s. 290-294

EDUKACJA morska w procesie rehabilitacyjno-wychowawczym / Włodzimierz Mozel // Wychowanie na co Dzień. – 2000, nr 1-2, s. 8-10

EDUKACJA morska w przedszkolach gdyńskich / Regina Przyborska-Wynimko // Stołem. – 1994, nr 20/21, s. 12

HARCERSKA służba (8) : nad wychowaniem wodnym i morskim w ZHP gorzka refleksja / Wojciech Kuczkowski // Harcerstwo. – 1994, nr 4-5, s. 1-5

INNOWACJE w nauczaniu początkowym / Irena Żywno // Życie Szkoły. – 1998, nr 1, s. 46-47

JAK zorganizować wycieczkę nad morze / Irena Śliwińska // Wychowawca. – 2004, nr 7-8, s. 38-41

NADAJĘ ci imię Syrenka : chrzest morski w przedszkolu / Wiesława Kwiatkowska // Dziennik Bałtycki. – 1995, nr 148, s. 4

MORSKI świat / Agnieszka Sęczek // Bliżej Przedszkola. – 2012, nr 1, s. 95

NA morzu. Krakowiaczek jeden / Maria Romaszewska // Bliżej Przedszkola. – 2012, nr 6, s. 84-85
NAD morzem i na Kaszubach / Danuta Węglińska // Wychowanie w Przedszkolu. – 2007, nr 7, s. 49-53

ODWRACANIE Gdańska ku morzu / Mateusz Kusznierevicz; rozm. Sławomir Lewandowski // Pomerania. - 2013, nr 6, s. 4-6

PORA w morze nam / Paweł Jakub Nowak // Biblioteka w Szkole. - 2003, nr 4, s. 26

TRZYMAJMY się morza / Tadeusz Górski // Stolem. - 1994, nr 13, s. 11-12

W ODPOWIEDZI na transformację / Zbigniew Pancer // Stolem. - 1999, nr 3, s. 4-8

WYCHOWANIE morskie i kształtowanie świadomości morskiej w szkołach powszechnych i średnich ogólnokształcących w II Rzeczypospolitej (1918-1939) / Teresa Wróblewska // Rocznik Gdański. - 1998, nr 1, s. 117-149

ZAWISZA Czarny II - kontynuacja morskich tradycji wychowawczych / Janusz Moritz // Przegląd Oświatowy. - 1997, nr 7-8, s. 23

ZAWISZA Czarny II : kontynuacja morskich tradycji wychowawczych / Janusz Moritz // Przegląd Oświatowy Solidarności. - 1997, nr 15, s. 17-19

Źródła elektroniczne

Akademia Morska w Gdyni. [on line]. [dostęp: 12 lipca.2013]. Dostępny w Word Wide Web: www.am.gdynia.pl

Akwarium Gdyńskie. [on line]. [dostęp: 12 lipca.2013] Dostępny w Word Wide Web: www.akwarium.gdynia.pl/edukacja/edukacjamorska.php

Centrum Żeglarskie. [on line]. [dostęp: 12 lipca.2013] Dostępny w Word Wide Web: centrumzeglarskie.pl/.../mlodziej-u-ster-pod-zaglami-edukacji
morskiej...centrumzeglarskie.pl/.../mlodziej-u-ster-pod-zaglami-edukacji
morskiej...natablicy.pl/edukacja%20morska%20gimnazjalistow,artykul_tag.html

Edukacja morska Grupa projektu „Delfinki”. [on line]. [dostęp: 12 lipca.2013] Dostępny w Word Wide Web: www.zzkobylnica.pl

Edukacja morska po szczecińsku. [on line]. [dostęp: 12 lipca.2013] Dostępny w Word Wide Web: www.edukacja.edux.pl

Mateusz Kusznierevicz. Program Edukacji Morskiej w Gdańsku. [dostęp: 12 lipca.2013] Dostępny w Word Wide Web: <http://mateuszkusznierevicz.na temat.pl>

Pomorski Program Edukacji Morskiej. [on line]. [dostęp: 12 lipca.2013] Dostępny w Word Wide Web: http://www.pomorskie.eu/res/projektyedukacyjne/morski/grafiki/pomorski_pem.pdf

Program Edukacji Morskiej w Gdańsku. [on line]. [dostęp: 12 lipca.2013] Dostępny w Word Wide Web: www.programedukacjimorskiej.pl/

Stowarzyszenie Czerwonej Róży. Wychowanie morskie. [on line]. [dostęp: 12 lipca.2013] Dostępny w Word Wide Web: www.czerwona-roza.org.pl/index.php?dzial=14

Twój portal edukacyjny edux.pl. [on line]. [dostęp: 12 lipca. 2013] Dostępny w Word Wide Web: www.edukacja.edux.pl

*Opracowały:
artykuły z czasopism:
Halina Gorzyńnik-Wójtewicz
wydawnictwa zwarte:
Anna Zawistowska*

Pedagogiczna Biblioteka Wojewódzka im. Gdańskiej Macierzy Szkolnej
al. gen. J. Hallera 14, 80-401 Gdańsk;
tel. 58 341 70 87, 58 341 86 37, 58 524 59 21, 58 524 59 22, e-mail: pbwbiblioteka@pbw.gda.pl www.pbw.gda.pl

Filia w Chojnicach

ul. Wysoka 3, 89-600 Chojnice;
tel. 52 396 72 25, e-mail: pbwchojnice@pbw.it.pl

Filia w Gdyni

ul. Pomorska 39/41, 81-314 Gdynia;
tel. 58 621 99 42, e-mail: pbwgdynia@pbw.it.pl

Filia w Kościerzynie

ul. Długa 31, 83-400 Kościerzyna;
tel. 58 686 21 45, e-mail: pbwkoscierzyna@pbw.it.pl

Filia w Kwidzynie

ul. 11 Listopada 13, 82-500 Kwidzyn;
tel. 55 279 38 68, e-mail: pbwkwidzyn@pbw.it.pl

Filia w Malborku

ul. Plac Słowiański 5, 82-200 Malbork;
tel. 55 272 25 14, e-mail: pbwmalbork@pbw.it.pl

Filia w Nowym Dworze Gdańskim

ul. Mickiewicza 10, 82-100 Nowy Dwór Gdański; tel. 55 247 57 49, e-mail: pbwndg@pbw.it.pl

Filia w Pruszczu Gdańskim

ul. Obrońców Pokoju 6, 83-000 Pruszcz Gdański; tel. 58 682 32 45, e-mail: pbwpruszczgd@pbw.it.pl

Filia w Pucku

ul. Sambora 16, 84-100 Puck;
tel. 58 673 29 12, e-mail: pbwpuck@pbw.it.pl

Filia w Sopocie

ul. Kazimierza Wielkiego 14, 81-780 Sopot; tel. 58 551-10-39, e-mail: pbwsopot@pbw.it.pl

Filia w Starogardzie Gdańskim

ul. Zblewska 18, 83-200 Starogard Gdański; tel. 58 563 90 04, e-mail: pbwstarogardgd@pbw.it.pl

Filia w Sztumie

ul. Sienkiewicza 54, 82-400 Sztum; tel. 55 277 79 50, e-mail: pbwsztum@pbw.it.pl

Filia w Tczewie

ul. Gdańska 2A, 83-110 Tczew; tel. 58 531 04 70, e-mail: pbwtczew@pbw.it.pl

Filia w Wejherowie

ul. Kaszubska 14, 84-200 Wejherowo; tel. 58 738 98 04, e-mail: pbwwejherowo@pbw.it.pl

JEDNOSTKA
SAMORZĄDU
WOJEWÓDZTWA
POMORSKIEGO

**Organ prowadzący:
Samorząd Województwa Pomorskiego**

**Placówka posiada akredytację
– decyzja Pomorskiego Kuratora Oświaty w Gdańsku
nr 17/2006 z dnia 27.03.2006 r.**

**Placówka wpisana do rejestru instytucji szkoleniowych
Wojewódzkiego Urzędu Pracy w Gdańsku
pod nr ewidencyjnym 2.22/00057/2007**

